

מבט על, גיליון 693, 3 במאי 2015

הקרב על דרעא: בדרך להפרת שיווי המשקל בסוריה?

עומר עינב

הקרבות המתחוללים מאז ראשית פברואר 2015 במחוז דרעא בדרום סוריה בין צבא סוריה, כוחות קודס האיראנים וחזבאללה, לבין כוחות שונים של קבוצות וארגוני מורדים, נושאים משמעות אזורית ניכרת עבור השחקנים המעורבים ואף עבור אלה שאינם מעורבים בהם. קרבות אלה ניטשים כחלק ממאבק על שליטה במשולש דמשק-קוניטרה-דרעא, שמהווה שטח חיוני, בין שמדובר בביצור משטרו של בשאר אל-אסד ובין שמדובר במיטוטו. הצדדים הנלחמים מייחסים חשיבות רבה לתוצאות המערכה, שכונתה בסוריה "אם כל הקרבות", ומתכננים ללחימה ארוכה וקשה בטרם תושג הכרעה (אם בכלל). העיר דרעא עצמה שוכנת בדרום המחוז, הידוע גם כ'חורן' או 'הגולן הסורי', ועל אף שרוב הקרבות נערכים בשטח הכפרי צפונית אליה, חשיבותה רבה משום שנהוג לציין כמקום שבו החלה המלחמה בסוריה במארכס 2011. לכן, הכרעה במערכה תבשר אולי גם כי המבוי הסתום במלחמה עתיד להסתיים והמנצח בה הוא זה שיזכה לכוח וליוקרה, שהם הכרחיים במאבק על סוריה.

'הציר': בראייה של 'הציר' שמובילה טהראן וכולל גם את משטר אסד וחזבאללה, הקרב על דרעא נועד לקדם כמה הישגים. בהקשר הרחב והכולל, מדובר בחלק מהאסטרטגיה האיראנית הנוכחית, שבמסגרתה כוחותיה 'יוצאים לאור' ויוצרים מציאות בה יש לרפובליקה האסלאמית נציגויות צבאיות גלויות בנקודות רבות במזרח התיכון, כפי שקורה בעיראק, בתימן ובלבנון. כחלק ממדיניות זו תועד ופורסם ביקורו של מפקד כוח קודס, קאסם סולימאני, בגזרת דרעא, אשר בא להתרשם מקרוב מפעילות כוחותיו ולהבהיר את החיוניות שאיראן מייחסת לקרב המתחולל באזור. ברמה הקונקרטית, גורמי 'הציר' מבינים, כי אם המורדים במשטר ימשיכו לאחוז ברוב שטחיו של מחוז דרעא, אזי סכנה אמתית תהיה צפויה לדמשק, השוכנת כמה עשרות ק"מ צפונית משם. זאת ועוד, אזור זה מהווה משענת של החזית הסורית הישירה מול ישראל. חיסול פעילי חזבאללה ואנשי קודס סמוך לקוניטרה בינואר 2015, שיוחס לישראל, ותגובת הירי של חזבאללה נגד ישראל באזור ע'ג'ר, הציפו מעל לפני השטח את התהליך המתמשך שמקיים חזבאללה בגיבוי איראן ליצירת תשתית מבצעית ברמת הגולן. 'הציר' מנסה להשתלט על השטח בסמוך לגבול עם ישראל, שכולל גם את מחוז קוניטרה (שהוא קטן יותר ממחוז דרעא ונמצא מערבית לו) ואשר עד לתחילת מתקפת 'הציר' בפברואר שנה זו היה נתון ברובו לשליטת המורדים, על פלגיהם השונים. לכן, ייצוב חזית בשליטת 'הציר' ממחוז דרעא תסייע לעיצוב משוואה חדשה מול ישראל, שתאחד למעשה את השטח הזה, דרך החרמון הסורי עם דרום לבנון, ותיצור עומק אסטרטגי לחזבאללה.

המורדים במשטר: בראיית המורדים, הקרב על דרעא הוא מלחמת קיום. ברחבי סוריה, ויותר נכון לומר: ביחידות הגיאוגרפיות שנוצרו על חורבותיה של המדינה, התקבע איזון, ללא הכרעה באופק, בינם לבין המשטר. הקושי של הקבוצות הרבות הפועלות נגד המשטר להתאחד לכדי מהלך מתואם ועוצמתי להפלת אסד, הוא בין הגורמים המרכזיים לכך שנשיא סוריה מצליח, בסיוע בעלי בריתו, לשמור עד כה על כסאו ועל מרכזי שלטונו. על רקע זה, החזית הדרומית, שדרעא במרכזה, היא מסמלי ההצלחה של המורדים. הפלגים השונים – הבולטים שבהם מזוהים עם 'צבא סוריה החופשי' וחלקם הקטן יותר עם ג'בהת אל-נוסרה – השכילו לשתף פעולה ולכבוש מידי הצבא המתפורר את מרבית מחוזות דרעא וקוניטרה, ובתוכם סמלי שלטון ושטחי מפתח כמו תל אל-חרה ומעבר הגבול בקוניטרה. מידת הצלחתם של המורדים לעמוד אל מול המהלך הצבאי המסיבי של 'הציר' במחוז דרעא תאמר הרבה לגבי חסינותם ולגבי העתיד לבוא. אם יצליחו להדוף את המתקפה, כפי שעשו עד כה, יתחזקו התנגדותם לאסד ויכולתם לשמר את שיתוף הפעולה ביניהם למען המטרה המשותפת. לעומת זאת, תבוסה תנחית מכה אנושה על השפעתם בדרום המדינה. ארגון 'המדינה האסלאמית', יריבם של רוב הארגונים בחזית הדרומית, טרם השיג דריסת רגל משמעותית באזור, אך כבר קנה לו תמיכה בקרב אוכלוסייה אזרחית

וגורמים אחרים בגזרה. עליהם נמנה 'לואא' שהדאא' אל-ירמוכ' הסלפי, שפועל בדרום הגולן הסורי ונשבע ל'מדינה האסלאמית' אמונים ואשר פעילותו הצבאית במחנה הפליטים הפלסטיני אל-ירמוכ בדמשק המחישה את כוונותיו ויכולותיו. אם המורדים יפסידו בקרב על דרעא, יתכן שתגדל בהדרגה השפעת 'המדינה האסלאמית' באזור זה.

תוצאותיו של הקרב על דרעא תהיינה רבות משמעות לא רק לגבי השליטה בחזית הדרומית על אדמת סוריה, אלא במידה רבה גם לגבי חזיתות אחרות ואף עבור שחקנים שאינם נוטלים חלק ישיר בקרבות. ביניהם ירדן וישראל, העוקבות אחר המתרחש בגזרה בדריכות.

העיר דרעא שוכנת במרחק קילומטרים ספורים מגבול סוריה וירדן. רוב אוכלוסייתה סוניית ותושביה הם בעלי זיקה היסטורית לצד הדרומי של הגבול. עד כה, המתרחש במחוז דרעא עשה את ירדן נקודת מעבר הכרחית להמוני פליטים סוריים (מוערך כי מדובר ביותר ממיליון איש) בדרך לשטחה. שיתוף הפעולה של הירדנים עם צבא סוריה החופשי, בעיקר בהיבט המודיעיני, אפשר לממלכה להכיל את זליגת הטרור הפוטנציאלית של ארגוני הג'יהאד-הסלפי מסוריה. ואולם, כשבשטח ירדן מבעבעים מתחים פנימיים, המאיימים על יציבותה, ובפרט לאחר הוצאתו להורג של הטייס הירדני בידי 'המדינה האסלאמית', התעצמה נחישותו של בית המלוכה ההאשמי למנוע מהלחימה בסוריה להתפשט דרומה ומה'ציר' – לכבוש את שטח הגזרה. התפתחות בכיוון זה תאיים על אינטרסים ירדניים, הן מתוקף נוכחות איראנית עוינת על הגבול והן עקב הסכנה הגלומה בהשפעה של 'המדינה האסלאמית' בקרב המורדים המובסים.

אף ישראל מוטרדת מהאפשרות כי כוחות חזבאללה ואיראן יכבשו את מחוז דרעא. אם כך יקרה, האיום הנשקף לה מצד 'הציר' יעשה מוחשי ובעל פוטנציאל נפיצות גבוה יותר מאשר במצב הנוכחי, שבו אין מנצח מובהק בקרב. ניצחון של 'הציר', אשר יעניק שקט למשטר אסד ויבסס את הנדבך הדרומי במרכזיה המסחריים והדמוגרפיים של 'סוריה הקטנה' (חלב-לאד'קיה-חמאה-חומץ-דמשק-דרעא), יעמיק את התלות של אסד באיראן ובחזבאללה ויחמיר את החשש הישראלי, כמו גם את זה הירדני, מנוכחותם של כוחות אלה בקרבת הגבול ברמת הגולן הסורית. ניתן לראות בתקיפות נגד מצבורים והעברות של אמצעי לחימה מתקדמים, שבוצעו בעת האחרונה באזור דמשק ויוחסו לצה"ל, ביטוי לחשש הישראלי מהתחמשות חזבאללה והתעצמות כוחו הצבאי. בה בעת, ניצחונם של גורמים המזוהים עם 'הציר' יחליש את כוחם של המורדים במשטר הסורי הנלחמים כעת בגזרה, וכך יקל על 'המדינה האסלאמית' את ההיטמעות במרחב הדרומי של סוריה, שעד כה לא זכה בו להצלחות רבות.

לעומת זאת, ניצחון של המורדים בקרבות במחוז דרעא, כמו גם אי-הכרעה, יותיר את משוואת הכוחות באזור כפי שהיא כיום. מצב זה, הרצוי יותר עבור ישראל וירדן, ייצור בעיה עבור 'הציר': צפונה משם, בגבול סוריה-לבנון, מתפתח קרב בין כוחות האסלאם הסלפי בהובלת 'המדינה האסלאמית' וג'בהת אל-נוסרה לבין חזבאללה. הפסד של חזבאללה בחזית הדרומית של קו הגבול, קרי מחוז דרעא, לא זו בלבד שיעמיד את דמשק בסכנה, אלא אף יאיים על הארגון הלבנוני בביתו. בלבנון תתפתח מציאות שונה בתכלית מזו הקיימת בה כיום, שכן חזבאללה יאלץ אז להילחם על מעמדו. מאידך גיסא, בטווח הארוך תיאלץ ישראל להתמודד עם כוחותיהם המחוזקים של פלגי המורדים הסוריים ברמת הגולן.

כיווני ההתפתחות האפשריים במחוז דרעא, על משמעויותיהם לעתידה של סוריה בכלל – ניצחון 'הציר', ניצחון המורדים, או אי-הכרעה – לא יהיו נוחים לישראל. עם זאת, ניתן לשער, כי השלכותיו הבעייתיות של ניצחון 'הציר' תהיינה מיידיות יותר מאשר האתגר שייצור לישראל ניצחון של כוחות המורדים.